

4. 80-жылдары кыргыз прозасында “Пилдин көз жашы” аттуу повестин жазуу менен пилдин табигый жаралуусундагы кекчилдик сыяктуу образын алып чыгышы жаңылык болгон;

5. Кытай улутунун терс көрүнүштөрүн аңгеме, повесттеринде окурмандарга айрым сюжеттик окуялардын өнүгүшү жана кыймыл аракеттери аркылуу учкай таанытып өткөн;

6. Кытай кыргыздарынын мекенчилдик касиеттери аңгеменин сюжеттик өнүгүшүндө жана диалогдук речтеринде байкалат. Жазуучунун стили жөнөкөй, бирок мааниси терең чыгармаларды окурмандарына сунуштаган. Бул “Уктабас түндөр” аттуу аңгемесинен окууга болот. Жазуучунун аңгемелери адамдар ортосунда түзүлгөн психологиялык кырдаалдарды чеберчилик менен бере алганын Мамбеттурду Мамбетакун белгилеп өткөндүгү айтылууда.

#### Адабияттар тизмеси:

1. **Мамбетакун, М.** Кара сөздүн устаты. Китепте: Өчпөс из. [Текст] / М. Мамбетакун. -Үрүмчү: Кызылсуу кыргыз, 1997. – Б. 5-7.
2. **Мамбетакун, М.** Жуңго кыргыз адабият тарыхы [Текст] / М. Мамбетакун. -Үрүмчү: Кызылсуу кыргыз, 2015.- 249 б.
3. **Абыканов, Ы.** Өчпөс из. Басмага даярдаган Сабыржан Турганбай [Текст] / Ы.Абыканов.-Үрүмчү: Шинжаң эл, 1997.- 248 б.
4. **Абыкан, Ы.** Ак Шумкар [Текст] / Ы. Абыканов. -Үрүмчү: Кызылсуу кыргыз, 1981.- 249 б.
5. **Абыкан, Ы.** Уктабас түндөр [Текст] / Ы. Абыканов. -Үрүмчү: Кызылсуу кыргыз, 1993.- 210 б.
6. **Мамбетакун, М.** Уктабас түндөр [Текст] / Мамбеттурду Мамбетакун.- Үрүмчү: Кызылсуу кыргыз, 1994.- Б. 121-130.
7. **Жусуева, С.К.** Формирования исторических очерков как литературный жанр в кыргызской литературе [Текст] / С.К. Жусуева, Б.Т. Исмаилова// Наука. Образование. Техника. - Ош: КУУ, 2019. - №3. – С. 52– 57.
8. **Исмаилова, Б.Т.** Особенности формирования кыргызской литературной критики [Текст] / Б.Т. Исмаилова // Наука. Образование. Техника.- Ош: КУУ, 2019. - №3. – С. 58 – 63.

Поступила в редакцию: 18.01.2024 г.

#### УДК 808.1

**Укуева Б.К.**

*д. п.н., профессор Ошского государственного универ., Кыргызская Республика*

#### МАЧКАРАЛЫК ХАМЗА – ЧЫНГЫЗДЫН ТАЯТАСЫ (КОТОРМО)

*Бул жумушта изилдөөнүн предмети болуп негизги мазмунунда Чынгыздын эне теги тууралуу көп материалдар камтылгандыгы, тактап айтканда Нагима апанын атасы Хамза Абдулвалиевдин уруусунун келип чыгышы, алардын Мачкарадан кантип Кыргызстанга келиши, анын тууган-уруктары, балдары тууралуу кенен маалыматтар берилгендиги. Изилдөөнүн максаты – Чынгыздын апасы Нагиманын бир тууганы Шарифтин баласы Ринат Шарифович Абдулвалиевдин “Мачкаралык Хамза Чынгыздын таятасы” – изилдөө баяндамасын кыргыз окурмандарына которуу аркылуу окурмандарга жеткирүү көздөлгөндүгү. Изилдөөнүн методдору- илимий-методикалык эмгек болбогондуктан, традициялык баяндама формасында жазылган. Илимий жаңылыктар: Караколго 1887-жылы Татарстандан келген Хамза Абдулвалиев ал жерге келгенден баштап, беш магазин салгандыгы, тери заводун уюштуруп, үй куруп, өз короосунда кыргыз балдар үчүн башталгыч мектепти ачышы, бешене тер менен жасаган эмгегинин жыйынтыгында II гильдиядагы Каракол купеци болуп калышы баяндалгандыгы. Баарынан да белгилөөчү жагдай бул изилдөөнүн мазмуну жумуштун формасында биринчи жолу кыргыз окурмандарына тартууланып жаткандыгы анын актуалдуулугун жаратат. Макала илимий-методикалык эмгек болбогондуктан, традициялык баяндама формасында жазылган.*

**Негизги сөздөр:** Хамза Абдулвалиев; Нагима ана; Төрөкул Айтматов; Мачкара айлы; Каракол шаары; контрреволюциялык; антисоветтик; улутчул; коопсуздук комитети; зордукчул.

## МАЧКАРИНСКИЙ ХАМЗА ЯВЛЯЕТСЯ ДЕДУШКОЙ С МАТЕРИНСКОЙ ЛИНИИ ЧЫНГЫЗА (ПЕРЕВОД)

Предметом данного исследования является тот факт, что основной контент содержит много материала о происхождении матери Чингиса, а именно о происхождении племени отца Нагимы Хамзы Абдулвалиева, о том, как они пришли в Кыргызстан из Мачкары, подробные сведения о его родственниках и детях. Цель исследования – перевод научного отчета «Дед Хамзы Чингиса Мачкара» Рината Шарифовича Абдулвалиева, сына брата матери Чингиса Нагимы Шарифа, для кыргызских читателей. Методы исследования оформляются в форме традиционного отчета, так как не являются научно-методической работой. Научная новизна: Хамза Абдулвалиев, приехавший в Каракол из Татарстана в 1887 году, построил пять магазинов, организовал кожевенный завод, построил дом, открыл в своем дворе начальную школу для киргизских детей и в результате стал каракольским купцом II гильдии его упорного труда. Наиболее значимым фактом является то, что содержание данного исследования впервые представляется кыргызским читателям в виде произведения, что делает его более актуальным. Поскольку статья не является научно-методической работой, она написана в форме традиционного доклада.

**Ключевые слова:** Хамза Абдулвалиев; мать Нагима; Торокул Айтматов; село Мачкара; город Каракол; контрреволюционный; антисоветский; националист; комитет безопасности; насильник.

## MACHKARINSKY HAMZA IS THE MATERNAL GRANDFATHER OF CHYNGYZ. (TRANSLATION)

The subject of this research is the fact that the main content contains a lot of material about Genghis's mother's origin, namely, the origin of Nagima's father Hamza Abdulvaliev's tribe, how they came to Kyrgyzstan from Machkara, detailed information about his relatives and children. The purpose of the research is to translate the research report "Hamza Genghis's Grandfather of Machkara" by Rinat Sharifovich Abdulvaliev, the son of Chingiz's mother Nagima's brother Sharif, to Kyrgyz readers. Research methods are written in the form of a traditional report, as they are not a scientific and methodical work. Scientific news: Hamza Abdulvaliev, who came to Karakol from Tatarstan in 1887, built five shops, organized a tannery, built a house, opened a primary school for Kyrgyz children in his yard, and became a Karakol merchant of the II guild as a result of his hard work. The most significant fact is that the content of this research is being presented to Kyrgyz readers for the first time in the form of a work, which makes it more relevant. Since the article is not a scientific and methodical work, it is written in the form of a traditional report.

**Key words:** Hamza Abdulvaliev; Mother Nagima; Torokul Aitmatov; the village Machkara; the city Karakol; counterrevolutionary; security; committees; programmed; anti-soviet; the Nazis; conspiracy; hidden; justified; rape.

### Киришүү

Жазуучу Бурулкан Бакееванын (2021-жылы көзү өтүп кетти) шарапаты менен мен Нагима апанын бир тууганы Шарифтин баласы Ринат Шарипович Абдулвалиев (2021-жылы көзү өтүп кетти) менен 2015-жылы таанышып калдым. Сөздөн сөз чыгып отуруп Ч.Айтматов жөнүндө сөз жүрүп калганда Бурулкан Бакеева мага: "бул киши Нагима апанын бир тууган агасы Шарифтин баласы" - деп тааныштырды. Мен өз жөн жайымды айттым. Ошентип тагдыр буйруп Нагима апанын бир тууганынын баласын жакындан таандым. Ал киши колуна альбомдук барактын көлөмүндөй сыртында сүрөтү бар китеп кармап отуруптур. Мен кызыгып бул кандай китеп деп калганда ал жакында ушул китепти ("Мачкаралык Хамза-Чынгыздын таятасы") жарыкка чыгаргандыгын, Чынгыздын эне теги тууралуу көп материалдар камтылгандыгын, сөз арасында Нагима апанын теги тууралуу материалдар дээрлик жок экендигин эске салды. Ошондуктан Нагима апанын атасы Хамза Абдулвалиевдин уруусунун келип чыгышы, алардын Мачкарадан кантип Кыргызстанга келиши, анын тууган-уруктары,

балдары, анын ичинде Ч. Айтматовдун энеси – Нагима Хамзаевна Айтматова тууралуу баяндалгандыгын, китеп-изилдөө окурмандардын кызыгуусун жаратаарлыгын, себеби бул эскерүүлөр биринчи жолу жарык көрүп жаткандыгын, ага үйлөрүндөгү архивдик документтер, каттар, сүрөттөр пайдаланылгандыгын, мындай материалдар Чыңгыз Айтматовдун тирүүсүндө да, андан кийин да болбогондугун баяндап өттү. Ошол эле мезгилде бул эскерүүлөрдүн жана изилдөөлөрдүн баалуулугу – Чыңгыздын энесине жакын болгон адамдар, алардын мүнөзү, үрп-адаттары, көз караштары менен сезимдери, тээтиги алыскы эски замандарда алар кандай болушкандыгы, эмне жүк аркалашкандыгы тууралуу баяндалган бул маалыматтар ар бир окурманды кайдыгер калтырбай тургандыгына ишенебиз.

**Колдонулган метод.** Жумуш методикалык жагдайда болбогондугуна байланыштуу традициялык баяндама формасында жазылды.

**Макалада талкууланган маселе.** Бул жумушта Чыңгыздын энеси Нагиманын санжырасы жөнүндөгү эскерүүлөр 1850-жылдан баштап берилет. Ошондуктан бул автордун бир топ толук эскерүүлөрү Чыңгыздын энеси тарабынан таятасы Абдулвалиев Хамзанын жана анын балдарынын уруусунун келип чыгышына ачыктык киргизип, Хамза Абдулвалиевдин санжырасы жөнүндөгү эскерүүлөр жана изилдөөлөр аталган иштин негизги мазмунун түзөт. Андагы “Шаджареде”-Х1У кылымдан Х1Х, ХХ кылымдарга чейинки летописерде сакталып калган татарлар жөнүндөгү кыска тарыхый маалыматтар келтирилет [3]. Анда автор Татарстандын Кукмар районунда жашаган Утямышев, Габдулвалиевдер сыяктуу ата-бабаларынын укум-тукумдарынын аттарын издеп таап, Утямыштын атын тарыхый хан Утямыш-Гирейдин прототиби деп божомолдойт (1546-1566-жж.). Ал Утямыш-Гирейдин санжырасында көрсөтүлгөндөй Хасандын уулдары Утямыш-Гирейден баштап Хамза Абдулвалиев жана Ахматгали Габдувалиевге чейинки генеологиялык бутагын курууга аракет жасайт [4]. Ошентип, Ринат Шарифович Хамза Абдулвалиев (1850-1932), Чыңгыздын энеси тарабынан таятасы, Утямыш-Гирейдин тукуму, Татарстандын Кукмар районунун Мачкара айылында туулгандыгын, Хамза Абдулвалиевдин бардык сегиз баласы – Мухамеджан, Сабиржан, Шариф (Ринат Шарифовичтин атасы), Абдула, Нагима (Чыңгыздын энеси), Гульша, Зейнаб, Асиянын аттарын атап чыгып, андан тышкары Хамза Абдулвалиевдин балдары, неберелери, чөбөрөлөрү жана кыбыраларынан баштап, алардын туулган айлары, жашаган жери, ээлеген кызматынан бери тактап бергенге аракет жасайт. Ага туугандарынын төрт генеологиялык бутагын кошот да, бизге өтүп кеткен муундун кулк-мүнөзү менен адаттарын жандуу сүрөттөө менен кең жана бай тарыхый-маданий чөйрөнүн өзү күбө болгон маанилүү жана олуттуу окуяларын бизге ачып берет. Ал үй-бүлөнүн тарыхый жана ички сырларын ачык жазган бөлүгүнөн сырткары, Каракол шаары жөнүндө архивдик маалыматтар да берилген. Тактап айтканда Караколго 1887-жылы Татарстандан Хамза Абдулвалиев келип, соода катарларын, шаар базарларында өзүнүн дүкөн, магазиндерин ачкандыгы, анын өздүк аракети, тапкычтыгынын, тырышчаактыгынын аркасы менен ал жерге беш магазин калыптандырып, тери заводун уюштуруп, үй куруп, өз короосунда кыргыз балдар үчүн башталгыч мектеп ачышы, жыйынтыгында II гильдиядагы Каракол купеци болуп калышы баяндалат. Бирок 1925-жылы ал үй ээлигинен ажырайт. Тактык катары автор Каракол архивинен Абдулвалиев Хамзанын үй ээлигин муниципализациялоо тууралуу выписканы да келтирген [1]. Ринат Шарифович архивдерден Октябрь жана Крупская көчөлөрүнүн кесилишинде жайгашкан (азыр Нагима Айтматова көчөсү) Хамза Абдулвалиевдин Караколдогу ошол муниципализация болгон үйүн издеп табат, бирок ал, тилекке каршы, кийин бузулуп калган болот. Бул үйдө балалыгынын эң башында келечектеги көрүнүктүү жазуучу Чыңгыз Айтматов да жашагандыгын белгилеп анын кичинекей жөрмөлөп

жүргөндөгү сүрөтүн да келтирет [1]. Ал жерде бир убактарда Хамза Абдулвалиевдердин чоң үй-бүлөсү жашагандыгын, бул жөнүндө Кукмар крайынын Мачкара айылынан болгон энеси тарабынан автордун чоң энеси Махмузанын эскерүүлөрүнөн биле тургандыгын эскерет.

Өзгөчө антисоветтик улутчулдук партияга мүчө катары айыпталган Төрөкул Айтматов камалган 1937-жыл жүрөктү титиреткен ачык жана драмалуу жагдайда сүрөттөлөт. Анын айыпсыз жалган шылтоолор менен камалгандыгы **“Бул окуялардын баары кантип баиталган?” деген темада мындайча берилет:** 1937-жылдын 1-декабрында СССРдин ички иштеринин орун басары Н.Фриновский (Бул окуяга чейин улуу акын Осип Манделштам камоо үчүн ордерге кол коет) Гусев аттуу бирөөгө Москва шаарындагы Воровский көчөсүнүн 25 – үйүнүн 15-батыринде жашоочу Төрөкул Айтматовду иш үстүндө камоо менен тинтүүгө алууну тапшырат. Ал кезде Төрөкул Айтматов Кызыл профессорлор институтунун угуучусу болгондуктан аны Кыргыз ССРинин улуттук коопсуздук комитетинин суранычы боюнча полковник Лоцман камакка алган. Суракта ага төмөндөгүдөй күнөө коюлган: “Төрөкул Айтматов, 1903-жылы туулган, кыргыз, Кыргыз ССРинин Киров районунун тургуну, бай-манаптын үй-бүлөсүнөн чыккан, БКП(б)нын мүчөсү, сабаттуу, мурда соттолбогон, улуттук контрреволюциялык жашыруун уюштурулган “Социал–Туран” партиясынын көрүнүктүү ишмери, өз алдына куралдуу түрдө Советтик бийликти кулатуу менен буржуазиялык улуттук мамлекетти Англиянын таасири астында түзүү болгон. Өзүнүн иш тажрыйбасында контрреволюциялык борбордун жетекчилеринин тапшыруусу боюнча Кыргызстандын улуттук айыл чарба тармагында зыянкечтүү ишмердигин кенен жүргүзгөн”.

Жогоруда белгилегендей Төрөкул Айтматовду Москвадан Кыргызстанга жөнөтөт. 1938-жылдын 14-январында ал Фрунзедеги түрмөдө болуп, ага атайын официалдуу түрдө укуктук кодекстеги 58-статьясынын 1,2,4,10,11 бөлүктөрүнө таянуунун негизинде кылмыш жоопкерчилигине тартылат.

Аны мамлекеттик коопсуздук комитетинин кенже лейтенанты Климанов жана кызматкер Трубников суракка алат. Биринчи протокол 1938-жылдын 16-январында жазылган. Бул жерде көрүнүп тургандай Төрөкул Айтматов алдын ала ыңгайга жараша “даярдалган” сыяктуу. Анткени протоколдо жазылгандай биринчи протоколдо эле *“өз күнөөсүн мойнуна алып”, “көрсөтмө берген”*. Протоколдун ар бир бетинде кылмышкер Төрөкул Айтматовдун өзү менен жазылган көрсөтмөлөр өзүнүн ички жан дүйнөсүндөгү күнөөсүн ачык мойнуна алуу эмес, ырайымсыз тергөөчүнүн зордуктап программалаган схемасы аркылуу кыйналып жазылганы көрүнүп турат. Документ андан ары мындайча уланат: **Сууро: —Сиз, айтыңызчы өзүңүздүн улуттук контрреволюцияны уюштурууга катышкандыгыңыз жөнүндө? Жооп:—**Улуттук контрреволюцияны уюштурууга, мен, 1926-жылы Каракол шаарында, Каракол окуругдук комитетинин секретары болуп иштеп жүргөндө тартылгам. Ошол убактан баштап мага дайын болгондой, биздин улуттук контрреволюциялык уюмубуздун өз алдына койгон максаты Советтер Союзунан Кыргызстанды зордук менен бөлүп кетүү жана өз алдынча буржуазиялык-улуттук мамлекетти куралдуу көтөрүлүш жолу менен түзүп, советтик бийликти кулатуу болгон. Төрөкул Айтматов өз *“кыянатчылыгы”* тууралуу ушинтип *“айтам”*. Көрсөтмөнүн канчалык деңгээлде чындыгы бар экендиги бир көз жүгүрткөн адамга суракчылардын көрсөтмө-диктовкасы, балким, өзү же башка бир адамдын жазганы ачык эле көрүнүп турат. Дагы бир кылмышкердин өз күнөөсүн мойнуна алган документинен мисал келтирели: – “Мен тарабынан зордуктоо, кысмакка алуу жолу менен сугат жерлердеги күрүчтөр, бактар, огороддор, ошону менен бирге пахталар себилген”. Сезилип тургандай: күчкө салуусуз, коркутуусуз камакка алынган адам чындыкка туура келбеген нерсени ойлонуп айтышы мүмкүн эмес, анткени анда **“чындыктын”** чыныгы турмуш менен эч кандай

байланышы жок экендиги сезилип турат. **“Чындык”**: бул чала сабат тергөөчүнүн элестетүү – кыялынын натыйжасы экендиги. Дагы бир кылмышкердин **“күнөөсүн мойнуна алуусунан”** цитата:–1932-жылы менин тапшырмам боюнча Рахманов (Оштогу улуттук өзбек театрынын башчысы) тарабынан “Түштүктөн билдирүү” пьесасы жызылып, улуттук контрреволюциянын жыты жыттанган мазмунга жык толгон, мурдагы “эл душмандары” аталган биздин уюмдун мүчөлөрү Абдырахманов менен Орозбековду Кыргыз республикасынын баатыры катары даңкталган пьеса амалдануу менен коюлган. Бул пьеса менин көрсөтмөм менен Фрунзе шаарындагы улуттук театрда да коюлган.

Төрөкул Айтматов өтө билимдүү интеллигенттерден болгон, албетте, андай болгондон кийин өзүнөн өзү кысмактоосуз, зордуктоосуз чындыкка туура келбеген, мындай болбогон ыксыз нерсени жазмак турсун, ойлоого да мүмкүн эмес болуучу [1].

Төрөкул Айтматов суракта өзүнө чейин камалып, өз күнөөсүн мойнуна алган контрреволюционерлер менен байланышым бар болгон деп кылмышкер катары күнөөсүн **“мойнуна”** алган. Ар кандай туруктуу сүйлөшүү, үгүттөөлөргө карабастан, ал Москвадагы контрреволюциялык иштери жөнүндө айтып берүүдөн таптакыр баш тартып: – Мен Москвада эч кандай контрреволюциялык иштерди жүргүзгөн жокмун”- деп, ал, эч кимдин атын (фамилияларды) атаган жок, жана анын күнөөсү боюнча бир да адам суракка алынган жок. Ошондуктан ишинде мурда “эл душманы” деп аталып камалган фигуралар гана көрсөтүлгөн.

1938-жылдын 3-4-ноябрында Төрөкул Айтматовго козголгон № 4418 иш боюнча кылмышкер катары күнөөлүү-деп табылган кортунду менен тааныштырат. Бул документ мурдагы тергелген иштерге окшош, ошолорду кайталаган трафарет сыяктуу документ болуп эсептелет. Дагы бир цитата: “Кыргыз республикасынын Ички иштер бөлүмүнүн улуттук комитетинин органы тарабынан троцкистик террордук уюмдар менен келишимдеги антисоветтик, улуттук, террордук зыяндуу диверсиялык уюмдар жоюлган”. Ошого карабастан “Социал–Туран” партиясы деп аталган уюм өзүнүн алдына куралдуу көтөрүлүш, террордук, диверсиялык жол менен совет бийлигин кулатууну алдыларына максат кылып койгон, Кыргызстанды зордукчулук жолунда Советтер Союзунан бөлүп кетип, буржуазиялык улуттук мамлекетти Англияга багыт алуу менен түзүүнү максат кылышкан” (Мурда сөз Япония жөнүндө сөз болгон).

1938-жылдын 5-ноябрында СССРдин Жогорку сотунун жашыруун көчмө сессиясынын аскердик коллегиясынын чогулушу болот. Төрагалыкты: аскердик бриг укук коргоочу Алексеев, мүчөлөрү-1-рангадагы аскердик укук коргоочу Болдырев, 1-рангадагы аскердик укук коргоочу Зайцев, катчы-1-рангадагы аскердик укук коргоочу Батнер болот. Соттук бул түзүм азыркы мезгилде сөөгү Ата-Бейитте жаткан куру жалаа менен жазалангандардын бардыгына чыгарылган өкүм болгон. Күнөөсүз адамды атууга өкүм кылган бир саат алдындагы колейдоскоптук хроникага умтулган акыркы окуяларга көңүл буруп көрөлү.

Соттук кеңешме 23,05 минутада ачылган. Залда сот жана кылмышкерден башка эч ким, жада калса күбөлөр да чакырылган эмес. Төрөкул Айтматов ал жерде “өзүмдү” кылмышкер” катары эсептебейм жана өзүмдүн берген билдирүүлөрүмдөн башка кошумча тергөө иштерин мойнума алуудан баш тартам” –деп билдирет. Соттолуучу өзүнүн акыркы сөзүндө соттон адилеттүү өкүм чыгарууну суранат. Сот кеңешмеси ошону менен аяктайт. Түнкү 23,25 минутада өкүм жарыяланат. “Адилеттүү” сотторго адам тагдырын чечип, аныктоо үчүн болгону 20 минута сарпталып: “Төрөкул Айтматов эң жогорку, эң оор жаза–ага тиешелүү бардык үй-мүлкү конфискациялануу менен атууга өкүм кылынат”.

1938-жылдын 5-ноябрынын бүтүшүнө 35 гана минута калды...Өкүмдү аткаруу үчүн ушул гана минуталар жетиштүү болгон...Делосундагы справка **“жашыруун”** деген гриф

менен белгиленип, “Төрөкул Айтматовду атуу өкүмү 1938-жылдын 5-ноябрында Фрунзе шаарында аткарылган”. Ушул жерде көңүлүңүздөрдү дагы бир тактоого бурууга туура келет: Кылмыш ишиндеги справкада ал өкүм Чоң-Ташта эмес, (дайыма ошентип эсептешет) Фрунзе шаарында аткарылган. Кийин бардык атылгандардын сөөгүн азыркы казылып алынган Чоң-Ташка көмүшкөн [1].

Аялына, баласы Чыңгыз Айтматовго Төрөкул Айтматовдун өлүмү тууралуу көптөгөн жылдар бою чындыкты айтуудан жашырып келишкен. Кантип бул чындык ачылгандыгы тууралуу дагы үч документти мисал келтирүүгө болот.

Белгилөөчү жагдай автордун согуш мезгилиндеги жетим балалыгы, 5 жашынан апасынан ажырашы, атасынын Улуу Ата Мекендик согушка кетиши кийин эки агасы менен жалгыз калышы, туугандары тарабынан Ташкенттен Каракол шаарына келиши сүрөттөлөт. Автор бул тарыхый окуялардын бардыгын чоңойгондо Хамза Абдулвалиевдин согуш, репрессия жылдарындагы өзүлөрүнүн темирдей бекем туруктуулугун көрсөткөн үй-бүлөлүк эрдиктери катары чагылдырылуу менен ал сюжет өз ичине ХУ11-XX кылымдарда Кукмар районунун Мачкара айылында жашаган элдердин социалдык-маданий-экономикалык тарыхый абалын Чыңгыз Айтматовдун энесинин санжырасы менен байланыштырып, кылымдар бою уланган муундар ортосунда байланышты бергендиги биз – кыргыздар үчүн баа жеткис белек экендигин которуп калкыма жеткирүүнү атуулдук парзым деп эсептедим.

### Жыйынтык

Улуу жазуучу Ч.Айтматовдун ата-теги жана анын балалык чагы, чыгармаларынын жазылыш тарыхы тууралуу көптөгөн китептер жазылды, ага баары эле күбө. Жазуучунун өзүнүн эскермелеринде да кеп белгиленип жүрөт. Бирок анын таята теги тууралуу эч кандай маалыматтар жокко эсе деп кесе айтса аша чапкандык болбойт. Ушул жагдайды эске алуу менен бул жумуш жазылгандыгы жана аны которулгандыгы да ошондон. Дагы бир жагдай автордун эмгегин колдо жоктугу. Жогоруда белгилегендей финансылык каражатка байланыштуу өтө аз санда чыгып элге жайылбагандыгы. Ушул эле проблемага байланыштуу жумуштун автору котормону аз экземплярда чыгаруусун белгилеп өтүү. Анын үстүнө мындай китептерди окурмандар окубай жалаң интернет майданында болуп калышкандыгы белгилүү. Ошондон улам мындай олуттуу маалыматтар мектептен баштап ЖОЖдорго чейин жетпегендиги өкүндүрөт. Анткени бул китепти аталган мекемелерде пайдалануу окутуучулар, студенттер, жалпы окурмандар үчүн өтө зарыл жана пайдалуу экендигин белгиленди.

### Адабияттар тизмеси:

1. **Абдулвалиев, Р.Ш.** Мачкаралык Хамза-Чыңгыздын таятасы [Текст] / Р.Ш. Абдулвалиев // Даректүү изилдөө. – Бишкек, 2016.-136 б.
2. **Абдулвалиев, Р.Ш.** Колыбель культуры-город Каракол [Текст] / Р. Ш. Абдулвалиев // Библиопульс.- №1.2. -2010 с.
3. Кукмарский край [Текст].- Казан.-2008.
4. **Утямышев, Н.Р** Вспоминание о Рустаме [Текст] / Н.Р Утямышев. –Москва, 2001.
5. Татарский энциклопедический словарь [Текст].- Казан, 1999.- Институт Татарской энциклопедии А.Н.Р.Т.

Поступила в редакцию: 19.01.2024 г.